

Whistleblowing – ochrana oznamovatelů přichází od 1. 8. 2023 na scénu (27. 6. 2023)

Whistleblowing - ochrana oznamovatelů přichází od 1. 8. 2023 na scénu

Cílem právní úpravy tzv. whistleblowingu je vytvořit bezpečné prostředí, ve kterém se oznamovatelé v soukromém i veřejném sektoru nebudou bát oznámit protiprávní jednání, o kterém se dozvěděli v rámci výkonu své práce, a umožní tak jeho nápravu, omezení škody, dopadení pachatelů apod. **Zaměstnavatelé s nad 50 zaměstnanci jsou povinni zavést vnitřní oznamovací systém. Ochrana oznamovatelů se ale dotýká všech, oznamovatel je totiž oprávněn podat v chráněném režimu také externí oznámení ministerstvu spravedlnosti.**

Právní rámec:

- Nový zákon č. 171/2023 Sb., o ochraně oznamovatelů nabývá účinnosti od 1. 8. 2023. Zákon se zpožděním více než jednoho a půl roku implementuje směrnici (EU) 2019/1937 o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie ze dne 23. října 2019. Do účinnosti zákona se tato směrnice přímo aplikovala ve vztahu k veřejným subjektům. Pro obce tak právní úprava není novinkou. Níže se proto zaměříme zejména na podnikatelské subjekty, kterým zákon ukládá nové povinnosti.

O jaká oznámení se jedná:

informace o potenciálně protiprávním jednání, které:

1. má znaky trestného činu nebo
2. má znaky přestupku, za který zákon stanoví sazbu pokuty, jejíž horní hranice je alespoň 100000 Kč (poznámka: oproti návrhu zákona bylo nakonec přijato znění, které dopadá i na oznámení protiprávního jednání, které má znaky přestupku, přičemž není podstatné, o jaký přestupek a z jaké oblasti se jedná, ale horní hranice sazby pokuty za takový přestupek, což klade jisté nároky na příslušnou osobu, která má posuzovat důvodnost oznámení) nebo
3. porušuje tento zákon nebo
4. porušuje právní předpis nebo předpis Evropské unie upravující vymezené oblasti:

- finanční instituce, finanční služby, finanční produkty a finanční trhy;
- daně z příjmu právnických osob;
- předcházení legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu;
- ochrana spotřebitele a bezpečnosti a souladu s požadavky na výrobky podle právních předpisů;
- bezpečnost dopravy, přeprava a provoz na pozemních komunikacích;
- ochrana životního prostředí, bezpečnost potravin a krmiv a ochrana zvířat;
- radiační ochrana a jaderná bezpečnost;
- zadávání veřejných zakázek, veřejné dražby a hospodářská soutěž;
- ochrana vnitřního pořádku a bezpečnosti, života a zdraví;
- ochrana osobních údajů, soukromí a bezpečnost sítí a elektronických komunikací a informačních systémů;
- ochrana finančních zájmů Evropské unie nebo
- fungování vnitřního trhu včetně ochrany unijních pravidel hospodářské soutěže a státní podpory

a o jehož spáchání se oznamovatel dozvěděl v souvislosti s prací nebo jinou obdobnou činností

a k němuž došlo nebo má dojít u osoby, pro niž oznamovatel, byť zprostředkovaně, vykonával nebo vykonává práci nebo jinou obdobnou činnost, nebo u osoby, se kterou oznamovatel byl nebo je v kontaktu v souvislosti s výkonem práce nebo jiné obdobné činnosti.

Kdo je povinný subjekt:

- **zaměstnavatel** zaměstnávající k 1. lednu příslušného kalendářního roku **nejméně 50 zaměstnanců**;
- pozor – právo podávat oznámení není omezeno na oznámení vůči povinným subjektům, oznamovatel je oprávněn podat v režimu zákona také externí oznámení ministerstvu spravedlnosti; tzn., **oznámení lze podávat i vůči zaměstnavateli s méně než 50 zaměstnanci či subjektu bez zaměstnanců, tento pouze není povinen zavést vnitřní oznamovací systém**;
- **veřejný zadavatel**, s výjimkou obce s méně než 10000 obyvatel; tedy i např. škola zřízená obcí, obecní společnost apod.;
- **provozovatelé vybraných obchodních aktivit** bez ohledu na počet zaměstnanců (banky, investiční fondy, pojišťovny, poskytovatelé spotřebitelských úvěrů ad.).

Kdo může být oznamovatelem:

- **zaměstnanec, člen statutárního orgánu, dobrovolník, praktikant, ale i**
- **dodavatel dodávek či služeb,**
- **žadatel o práci,**
- **uchazeč o obdobnou činnost jako je poskytování dodávek či služeb apod.**

V čem ochrana oznamovatele spočívá:

- **Oznámení se za určených podmínek nepovažuje za porušení povinnosti mlčenlivosti oznamovatele** (bankovního tajemství, smluvní povinnosti mlčenlivosti, povinnosti mlčenlivosti podle daňového řádu, ad.).
- **Oznamovatel a další osoby** (např. osoby oznamovateli blízké, osoba, pro kterou oznamovatel vykonává práci ad.) **nesmí být vystaveni odvetnému opatření** (jako je rozvázání pracovního poměru, neprodloužení pracovního poměru na dobu neurčitou, zrušení jiného pracovněprávního vztahu, odvolání z místa vedoucího, uložení kárného opatření nebo kázeňského trestu, snížení mzdy, platu nebo odměny, diskriminace, přeložení, služebního hodnocení, výpověď nebo odstoupení od smlouvy, zásah do práva na ochranu osobnosti apod.).
- Byla-li odvetným opatřením oznamovateli či určené osobě způsobena nemajetková újma, má právo na přiměřené zadostiučinění.
- Tato ochrana náleží oznamovateli nejen od subjektu, vůči němuž oznámení směřuje, ale i od osoby, pro kterou oznamovatel vykonává práci nebo obdobnou činnost (např. oznamovatelem je zaměstnanec smluvního dodavatele).
- Ochrany před odvetným opatřením se nemůže domáhat osoba, která podala vědomě nepravdivé oznámení. Naopak, takovým jednáním může oznamovatel spáchat přestupek a hrozí mu pokuta až do 50000,- Kč.

Jak lze oznámení učinit:

- **písemně, ústně**, na žádost oznamovatele **osobně**.
- O ústním oznámení musí být pořízen záznam; se souhlasem oznamovatele je možné pořídit zvukovou nahrávku oznámení.
- Na trhu je dostupných několik speciálních **software**.
- Oznámení musí obsahovat údaje o **totožnosti oznamovatele**.

- **Zákon nedopadá na oznámení podaná anonymně.** Není tedy nezbytné, aby vnitřní oznamovací systém umožňoval reagovat na anonymní oznámení. Proto dle našeho názoru řada povinných subjektů nemusí potřebovat využívat některé ze softwarových řešení, zatímco v případě, že by měla být vyřizována i anonymně podaná oznámení, přičemž o výsledku posouzení měl být takový oznamovatel povinně vyzooměn, by se povinný subjekt bez adekvátního softwarového řešení v podstatě neobešel.
- Pokud je oznámení učiněno anonymně a totožnost oznamovatele vyjde najevo, náleží oznamovateli ochrana před odvetnými opatřeními dle zákona.

Oznámení lze podat:

a) prostřednictvím vnitřního oznamovacího systému;

b) ministerstvu spravedlnosti;

c) za stanovených podmínek je lze **uveřejnit** (zejména pokud oznamovatel podal oznámení prostřednictvím vnitřního oznamovacího systému a ministerstvu nebo přímo ministerstvu a v zákonné lhůtě nebylo přijato vhodné opatření).

Jaké jsou povinnosti povinného subjektu:

- **zavést vnitřní oznamovací systém** umožňující oznamovateli podat oznámení;
- povinný subjekt může vedením vnitřního oznamovacího systému pověřit jinou osobu, jeho odpovědnost tím není dotčena;
- vnitřní oznamovací systém lze sdílet nebo využít takový systém zavedený jiným povinným subjektem, např. v rámci skupiny podniků, musí však určit osobu příslušnou k přijímání oznámení a k vyzoomění oznamovatelů o přijetí oznámení;
- **sdílení vnitřního oznamovacího systému je však vyloučeno u zaměstnavatelů s více než 250 zaměstnanci** – v takovém případě nelze sdílet systém ani s mateřskou společností!
- **určit tzv. příslušnou osobu**, tj. osobu odpovědnou za přijímání a řešení oznámení v souladu se zákonem, která splňuje požadavky dle zákona;
- **zajistit ochranu oznamovatelů** (ochrana identity oznamovatelů, ochrana proti odvetným opatřením);
- **uveřejnit způsobem umožňujícím dálkový přístup stanovené informace**;
- **interní implementace** – vhodné je přijetí vnitřního předpisu, tj. směrnice o ochraně oznamovatelů.

Činnost příslušné osoby:

- **komunikace s oznamovatelem**, např. písemné vyzoomění o přijetí oznámení do 7 dnů ode dne jeho přijetí, poučení o jeho právech apod.;
- **posouzení důvodnosti oznámení**;
- **písemné vyzoomění oznamovatele o výsledcích posouzení do 30 dnů od přijetí oznámení**;
- **návrh opatření povinnému subjektu k předejití nebo nápravě protiprávního stavu**, vyzoomění oznamovatele;
- **vedení evidence**, doba uchování je stanovena na 5 let.

Důvěrnost celého systému:

- Pro zajištění efektivní ochrany oznamovatelů je stanovena důvěrnost kanálů, prostřednictvím kterých jsou oznámení podávána.

- **Ministerstvo ani příslušná osoba nesmí prozradit třetí osobě totožnost oznamovatele a dalších osob spojených s oznámením ani jiné klíčové informace, které by účel oznámení a potenciálně oznamovatele samotného a další osoby byly způsobilé jakkoliv ohrozit.** Účel podávání oznámení má být vykládán v co nejširším kontextu.
- Příslušná osoba tedy nesmí sdělovat totožnost oznamovatele např. nadřízenému oznamovatele apod.

Jaké hrozí povinné osobě sankce při porušení:

- **pokuta až 1 mil. Kč nebo 5 % čistého obrátu** za poslední ukončení účetní období;
- **reputační riziko;**
- **oznamovatel může oznamovat ministerstvu spravedlnosti nebo jinému veřejnému orgánu;**
- **uveřejnění obchodního tajemství;**
- **náhrada nemajetkové újmy;**
- **převrácení důkazního břemene** – dle novely občanského soudního řádu pokud oznamovatel uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že byl kvůli svému oznámení vystaven odvetnému opatření, je žalovaný (typicky zaměstnavatel) povinen dokázat, že přijetí tvrzeného opatření bylo objektivně odůvodněno legitimním cílem a představovalo přiměřený a nezbytný prostředek.

Závěrem – co je potřeba nyní učinit z pohledu zaměstnavatele:

1. Co nejdříve **zanalyzovat dopad zákona o ochraně oznamovatelů** na konkrétní subjekt.
2. Pokud zaměstnáváte **více než 250 zaměstnanců** je nutno rychle činit kroky k zavedení **vnitřního oznamovacího systému** funkčního od 1. 8. 2023. Pokud zaměstnáváte **více než 50 zaměstnanců (ale méně než 250)**, máte pro zavedení vnitřního oznamovacího systému více času, a to do 15. 12. 2023, doporučujeme však s přípravou neotálet. Interní oznámení umožňuje zaměstnavateli na oznámení reagovat, považujeme je proto za preferované oproti externímu oznámení ministerstvu spravedlnosti, o němž se zaměstnavatel ani nemusí (včas) dozvědět. Doporučujeme dle situace konkrétního zaměstnavatele, kterému zákon neukládá povinné zavedení vnitřního oznamovacího systému, zvážit jeho **dobrovolné** zavedení jako určitý prostředek pro snížení pravděpodobnosti využívání externího oznamování potenciálními oznamovateli.
3. **Určit příslušnou osobu**, upravit s ní smluvní vztah či náplň práce, zajistit její poučení a proškolení.
4. **Nastavit vnitřní procesy pro plnění povinností dle zákona.**
5. **Informovat potenciální oznamovatele** o přístupu k whistleblowingu. Přijmout vnitřní předpis ohledně ochrany oznamovatelů apod.

V případě zájmu o více informací a právní podporu se na nás neváhejte obrátit.

Mgr. Martina Staňková, advokátka

Muzikář & Partners, advokátní kancelář Brno